

Săliștencele^{*)}

CAP II

Juventus, ventus=Tinerete, nebunețe

Așa dar a rămas scris în cartea regelui :
„*Gubernator promisit*” (Guvernatorul a făgăduit). Asta nu se mai poate șterge.

Dar este o carte și mai și decât a regelui : cartea soartei. În ea sta scris că într'o zi tânărul craiu Mateiu avea să-și prindă unchiul, pe preaputernicul Mihail Szilágyi și să-l întemnițeze în cetatea dela Siria, mai înainte ca el să poată să se îngrijească de Săliștence.

Femeile și-au mântuit cu bine mijlocirea la guvernator, dar tot atunci popa din Săliște a pățit-o cu Dumnezeu, pentru că n'a fost vrednic să capete destulă păsuire pentru guvernator.

Unchiul a făcut din nepotul întemnițat rege¹⁾ iar acesta, drept mulțumită, și-a închis unchiul. Astfel de cumpăniri năzdrăvane se 'ntâmplă destule în istorie. A fost, poate, singura nedreptate săvârșită de marele rege și ciudat! tocmai din pricina ei a fost numit *Mateiu cel drept*.

Căci vaza lui Szilágyi ce destrămasă rău de tot. Par'că am auzit cum răsuflă ușurați, prin gospodăriile lor dela țară, boerii mai mărunței, când le aduc vestea întemnițării căraușii, călătorii cari poposesc să-și potcovească telegarii sau curierii purtători de scrisori : „slavă ție, Doamne !” Și vorbesc de 'ntâmplare, zile, săptămâni, ba luni întregi.

— Strașnic micuțul ! Cine ar fi crezut ! Mii de draci, dacă așa se poartă chiar cu unchiu-său ! Dar tocmai asta-i frumos. Dreptatea-i dreptate ! Are să se aleagă mare craiu din el !

Fapta aceasta i-a și pecetluit soarta lui Mateiu, căci a pătruns în inima gloatei. Cine vrea să stăpânească inima mulțimii, trebuie neapărat să-i frământe închipuirea.

Dar regelui cu mâna de fier și cu inima ca pâinea caldă în curând îi păru rău. Și în nopțile fără somn,

¹⁾ Regele Mateiu Corvinul fusese închis împreună cu frațele său Ladislau, care a fost decapitat.

adeseaori îl neliniștea vedenia unchiului slăbit, cu barba mare și cu privirea grea de muștrări. Iar ziua îl infrigura durerea tainică din privirile mamei sale.

A fost sortit ca 'ntr'o zi să-i pice în mâini condica trebilor obștești din vremea ocărmuirii lui Szilágyi, încondeiată de diacul Balthazar.

În ea erau trecute cereri și făgădueli. Regele a răsfoit-o și s'a gândit : „Uite, ar fi vremea să le împlinim. Căci făgăduiala guvernatorului e tot atât de grea ca și a regelui și trebuie ținută”.

Și așa și cererea Săliștencelor ieși iar la iveală, împreună cu celelalte, ba ciudățenia ei că „*cei bărbați dela rege — Guvernatorul a făgăduit*”, stârni curiozitatea regelui mai puternic decât de obicei. Fără îndoială e vreo șotie fără seamăn la mijloc ! Trebuie descurcată, și încă numai decât ! Să incalce repede Blasius Prónay, și să se repeadă la George Dotzi, contele de Sibiiu, unde să știricească totul din fir în păr, căci regele vrea să îplinească făgăduiala unchiului.

Solia aceasta se nimeri într'o vreme nepotrivită. Nimicurile se topiseră odată cu chestiunile cele mari. Buda era liniștită, niciun firicel nu se clătina în câmpia politicii. Nicio știre nu mai făcea ocolul curților, afară de câteva planuri șirete despre cum s'ar putea aduce coroana dela Nemți. Dar și acestea se învechiseră. Moșneagul Gara spusese : „Sau cu fier sau cu aur”. Altceva, ce să mai spui ! Era, cum s'ar zice, tocmai vremea castraveților și la Curte solia lui Prónay a însemnat o adevărată truffanda. Aprozii trândavi, curtenii moleșiți făcură din ea calul de bătae a tot felul de glume nesărate.

Diacul Coloman compuse stihuri glumețe, îndemnat (nici vorbă !) de Ujlaki, intitulându-le : „Călătoria cocoșului împintenat în Ardeal”. Aceste stihuri netrebnice n'au cruțat, precum se știe, nici pe regele.

De altfel și cercurile serioase îl învinuiau pe Prónay că nu e prea mare cinste să-și facă de lucru cu așa ceva.

— Cum nu ți-e rușine — îl cicăleau râzând pe întrecutele. La vârsta când ai început să te piepteni numai cu prosopul !

^{*)} v. „Boabe de Grâu”, Anul II, N-rele 10 și 11.

Kanizsai vorbea într-o zi la masă la Tzoborești :
— Regele vrea să facă minuni cu Prónay ăsta. Mai cu vârf decât însuși Christos. Iisus a săturat cu un pește nu știu câte mii de oameni și regele trimite un singur bărbat tomnatic pentru nu știu câte sute de femei !

Și vorbele de duh scăpărau, unele mai grosolane decât altele, asemenea cismelor, platoșelor și coifulor din vremea aceea. Cele ascuțite dormiau încă sub pietrele din cari se vor ridica odată și odată școlile... Și — nu-i vorbă — misiunea lui Prónay în Ardeal era cel puțin de prisos ; regele a aflat și-acasă cele întâmplare la Făgăraș : l-au lămurit Banffy, Rozgonyi, Kanizsai și alții, cari fuseseră odinioară în suita lui Szilágyi. Banffy, de pildă, a spus-o pe șleau :

— Ați face mai bine, Maiestate, dacă ați strânge toți orbii din țară și i-ați trimite Săliștencelor, că pe

Diacul Ballhazar

legea mea dacă au vreun vino'ncoace !

Toate acestea ar fi făcut chestiunea veșnic actuală. Că vorbeau despre ea — nici o supărare — las' să vorbească, dar buclucul era că săgețile înveninate, împunsăturile mărunte și sfârcul glumelor au cătrănit pe soția lui Prónay, născută Magdalena Gallfy, cea mai gingașe dintre doamnele de onoare ale Elisabetei Szilágyi. Ea puse la inimă toate svornurile. Și femeea se pricepe să-și sădească amărăciunea în sufletul altei femei. Urmarea fu că doamna Elisabeta certă pe regele pentru solia cu care necinstește cărunteța sărmanului Prónay.

Mateiu zâmbi :

— Zău, mamă, nu crede curtenilor. Doar, îi poți ști cât prețuesc. Toate le văd pe dos și le spun cu coarne. Din tot ce ai auzit e adevărat un singur lucru, că s'au pustiit bărbații din întreg ținutul, ogoarele s'au părăginit și femeile cer brațe de lucru.

— Nerușinatele ! se ascuți Doamna Elisabeta, cu dispreț. Nădăjduesc că nu le-ai făgăduit ?

— Eu nu mai pot face nimic — răspunse regele. Mihail Szilágyi a și hotărît cele de cuviință și eu trebuie să primesc drept literă de evanghelie tot ce-a orânduie el.

— Așa ! zise doamna cu fruntea înourată. Prin urmare, Mihail Szilágyi ? Da, acum numai Mihail Szilágyi. De ce nu zici că unchiul tău ?

— Fie și unchiul meu !

— Și-ai mai putea să mai adaugi : „robul de unchiul meu”. Oh, copii, copii !

Și lacrimile îi năpădiră frumoșii ei ochi albaștri. Matei se înmuie văzând cu ochii.

— Ce bine-i de tine mamă, că poți să plângi. Vezi, regele nu poate plânge nici odată, deși poate că și el are ceva la inimă dar nu poate plânge. Regele e adevăratul rob, robul conștiinței că e rege. El nici nu poate să strâmbe din nas, nici să aleagă. Vouă toate vi se par altfel, pentru că le puteți privi numai o lature. Vi se pare foarte cuminte că se colonizează bărbați la Săliște ca să rodească pământul, dar vi se pare o nepilduită nerușinare dacă femeile ar cere bărbații pentru ele. Regelui, dimpotrivă, amândouă i se par la fel. Căci regele nu trebuie să se îngrijească numai să-i crească spice de grâu pe lanuri, ci și ostași.

— Și ce vrei să zici cu asta ? il întrebă Doamna tăios.

— Atât, măicuță dragă, răspunse blând regele — că e greu să se amestece cineva în lucrurile regelui.

— Înțeleg pe Maiestatea Voastră — zise Doamna batjocoritor și, înălțându-și cu măreție capul, se retrase în iatacurile ei.

Doamna izbuti totuși să-i taie pofta regelui în această treabă și cu toate că jupânul Blasius Prónay alătură la raportul său și petiția grabnică a contelui de Sibiiu, Mateiu nu mai făcî nimic. Nici memoria regilor nu e mai bună decât ciurul : grăunții mici trec prin el, pe când cei mari rămân.

A trecut poate un an, poate un an și jumătate și cererea Săliștencelor a rămas baltă. Dar la nunta Anei Dragffy, regele, care scăpăra de veselie, se pomeni deodată față 'n față cu George Dotzi, contele de Sibiiu.

— Aha, și tu erai pe-aici, Dotzi ? Ce-i nou prin Transilvania, ce veste ne-aduci ? Ce mai fac credincioșii noștri Sași și bunii noștri Români ?

Cel întreat se închină adânc :

— Toți sunt pătrunși de credință față de Maiestatea Voastră

— Și femeile alea... Ce fel de femei erau ? urmă regele râzând.

Vreo patru îi săriră într'ajutor :

— Săliștencele.

— Da, da, Săliștencele. Ce mai fac ?

— Așteaptă împlinirea făgăduinței, răspunse Dotzi zâmbind.

Regele se gândi o clipă și pe frunte i se iviră cele trei dungii, ajunse de pomină în istorie.

— Asta nu-i o treabă tocmai așa de ușoară, cum vi-o închipuiți D-Voastră. Căci Banffy n-a cam

incurcat socotelile. El ne-a spus că femeile nu sunt prea... frumoșele. Ce să-i faci! Așa e greu din cale afară! Pe cine-aș putea trimite acolo? Pe soldații invalizi, pe mercenari? Dar așa să răsplătesc eu vrednicia războinică a invalizilor, aruncându-i între vrăjitoare și între Xantippe? Sau să colonizez prinși de neam străin? Dar, Doamne sfinte! ăștia ar fugi de acolo val-vârtej.

— Fără 'ndoială, judecata Maiestății Voastre e înțeleaptă și desăvârșită, răspunse contele, mai în glumă, mai serios, numai punctul de mănecare e greșit, pentrucă despre Săliștence s'ar putea spune mai curând că sunt frumoase, decât că ar fi de rând. Regele răs.

— Bine, bine, despre asta să te înțelegi cu Banffy, că eu nu mai știu ce să cred, sau (și clipișiret din ochi) trimite-mi un buchețel din ele.

Din pumnul semănătorului multe grăunțe cad în brazde sau în drum. Pe multe le ciugulesc păsările — din ele nu mai crește grăul înspicat. Regele că-i rege, și nici din toate vorbele lui nu cresc spice; multe se pierd și multe nici nu au miez. Dacă regele e înțelept, să vorbească puțin (dacă nu-i înțelept să vorbească și mai puțin). Căci nu se face gaură 'n cer dacă nu-i vor rodi toate spusele. Mai rău e când inspică și cele care ar trebui să rămână sterpe. De aceea el trebuie să tacă și multe din câte ar putea să le spună.

Ce se mai întâmplă acum! Ce nici cu gândul nu gândești! De Rusalii, regele se duse la castelul din Varpalota. Aici își avea vatra petrecerilor de flăcău. (Jupânița lui Ujlaky o numea Gheena). Când îi venea chef să calce puțin cu stângul, se strecura aici cu prietenii obișnuiți: frații Tzobor, tânărul Kanizsay, Paul Guthy, Grigoriu Gergely, într'un cuvânt cu câțiva magnați de vârsta lui, părăsindu-și maestrul italieni, cărturarii și demnitarii ceremonioși. Szilágyi însuși a adus moda *Iuventus ventus*: să-și mai aerisească puțin capul de atâta știință și să mai guste și din plăcerile tinereții. Aici mâncau, beau, glumeau, se frângeau la trântă, băteau mingea, se hărjoneau ca tineri ce erau, și nu odată îl răbufneau și pe tânărul crai la pământ, lucru care nu se chema *leşe-maiestate*. Tocmai această egalitate era farmecul din Varpalota. Las' să rămână ceremonia la Buda!

Și de data aceasta se înființară de Rusalii la Varpalota. Regele și măscăriciul Muiko sosiră în Vinerea Rusaliilor, o parte din prietenii Sâmbătă după amiază; numai Báthory Pișta sosi în galop seara târziu.

Il primiră cu tărăboi:

— De unde vii? De ce-ai întârziat? Doar nu ți s'o fi întâmplat vre-o năzdrăvănie?

— Vin săgeată din Buda.

— Ce vești pe-acolo de azi dimineață?

Báthory începu să îndruga una-alta din țară și dela curte. Deodată bătu din palme, însufletindu-se:

— Vai, Maiestate, ce mai frumoșele de Săliștence v'a trimis George Dotzi!

— Nu mai spune!

— Zâne, plămădite din rouă și din flori. Intreagă Buda a ieșit să caște gura la ele, când au sosit azi la amiază în căruța lor împănată.

— Și zi, 's frumoase foc? Nu glumești, Báthory?

— Să mi se scoată ochii, Maiestate, dacă mă vor dovedi că am văzut vre-odată mai frumoase.

— Ce spui!? Ce s'a 'ntâmplat cu ele?

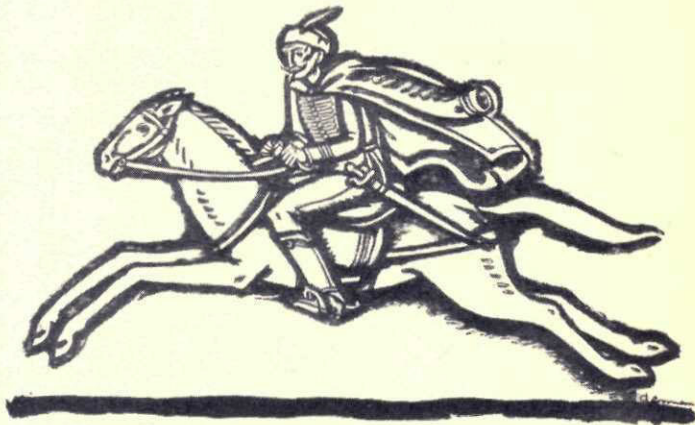
— În lipsa Maiestății Voastre, le-a primit Palatinul.

— Și ce le-a spus Palatinul?

— Am auzit că le-ar fi ciupit și Măria Sa — căci ispita nu ocolește nici pe omul bătrân — dar nu știu ce le-o fi spus. Poate că să aștepte pe regele sau că e deajuns că le-a văzut dânsul, și va fi martor al frumuseții lor și în fața regelui.

— Ei, nu mai vorbi așa! — îl întrerupse regele. Mai cuminte ar fi făcut să le trimită deadreptul aici. Câteva pozne cu neștiutoarele odrasle de păstori ne-ar mai înviora. Ce ziceți, Domnilor?

Toți încuviințară, veseli, cuvântarea regelui. Ar încuviința-o și dacă ar fi aducătoare de primejdii,

Să încalece repede Blasius Prónay

dar așa că poate aduce numai miere!

— Ar fi bine să se trimită un curier la Buda, să le aducă, — se amestecă în vorbă Varnava Dragffy.

— Să chem unul? sprijini ideia Gregoriu Rozgonyi, un ficioraș cu nas vulturesc.

— Ho ho! Mai domol! Să ne mai gândim o leacă — îl întrerupse Mateiu, căruia îi plăcea să filozofeze și asupra mărunțișurilor. Ce vrem să facem noi nu e ceva obișnuit și nu e nici prea înțelept. Ergo e nebunie. Prin urmare trebuie să ne sfătuim cu vre-un nebun. Chemați-l pe Muiko.

Vreo patru se repeziră să-l caute. De-abia îl găsiră în fața unui coteț din gospodărie, unde studia — pe semne — guițatul porcilor, căci cam astfel de indeletniciri îi făceau meseria. Nici nu trebuie să ne închipuim măscăricii așa cum ni-i arată cărțile: că din gura lor ar țâșni scânteile de 'nțelepciune ca lava din Vezuv... Țâșneau la naiba! Toată șleahta măscăricilor din evul mediu n'au spus atâtea cuvinte de duh câte să nu încapă în zece pagini. Căci

istețimea e corb alb chiar la Versailles — necum la Muiko !

Muiko de felul lui era un student îmbătrânit în meserie, vânjos și bine legat, care ar fi putut să se facă soldat sau altceva mai de seamă, dar se da în vânt mai ales după... trândăvie. Era un boem ca alții, cu o istețime ceva mai scăpărătoare decât a celor din jur și cu oarecare talent de imitație. Făcea pe domni să rădă prin ghidușii mărunte și mai ales glumind cu două înțelesuri. Știa să imite de minune lătratul îndepărtat de câine, mieunatul pisicilor, mersul tipăit al doamnelor de onoare ale Doamnei Elisabeta Szilágyi, mimica feții, dar mai ales pe fostul palatin, Ladislau Gara. Când se ascundea sub masă și grația ca ex-palatinul, toată lumea ar fi jurat că însuși Excelența Sa vorbește de acolo, din cea lume, prin vreo minune deosebită.

Cât ai bate din palme găbuiră pe Muiko. Măscăriciul veni sărind, pe vârful capului cu o tichie, care îi cădea neconținut, dar pe care o prindea cu pi-

Măscăriciul veni sărind

ciorul și tot cu piciorul și-o arunca pe ceafă. Fi-rește că Domniile-Lor râdeau cu haz de o atare boscărie .

— Hai nebunule, îl chemă regele, dă-ne un sfat înțelept.

Și îi istorisi sosirea Săliștencelor, care acum sunt în Buda și a căror aducere încoace alcătuiește tocmai pricina preocupării sale.

Muiko surâse (se vedea că o face numai de dragul meseriei) și apoi răspunse cântând pe nas, întocmai ca Mitropolitul Vitéz, ceace îi înveseli ne-spus pe toți :

— Hm, te înțeleg, fiul meu prea iubit, oh rege ! (își arcu sprâncenele :) Ai vrea să-ți liniștești cu-getul și pentru asta ți-e deajuns balsam cuvântul unui nebun. Căci, adevăr grăesc ție, faci așijderea graurului care ar întreba o mierlă : au poate gusta strugurii din via altuia ?

Regele zâmbi și îl întrerupse nerăbdător :

— Și ce răspunde mierla ?

— Flueră : Maiestatea Voastră Grăurească, dacă vreți cu tot dinadinsul să vă potriviți cu morala, nu mă întrebați pe mine, o prea păcătoasă mierlă, ci pe pândar. Să întrebe Maiestatea Voastră pe Mitropolitul din Strigoniu.

— Hahaha !... răsără domnii. N'ar fi rău. Ce ochi ar mai căsca Inalt Prea Sfinția Sa !

Mateiu se juca cu nasturii de argint dela pieptar, frământându-i între degete, după cum obișnuia și mai târziu, ori de câte ori era în încurcătură sau nu se putea hotărî repede. Dar asta ținea doar că-teva clipe.

— Mitropoliții — observă el vesel — sunt prea iscusiți în răspunsuri înțelepte, prietine Muiko. S'ar prea putea ca Inalt Prea Sfințitul să răspundă ca și înaintașul său odinioară : *Nolite timere bonum est si omnes consentiunt, ego non contradico*. Și-apoi ce ! E 'n firea lucrurilor ca Mitropoliții să fie băgători de seamă. Dar ce naiba să mai zicem de un măscăriciu înțelept ca tine ? Asta-i lumea întoarsă cu căptușala înafară. S'o întoarcem și noi, Domnilor, s'o întoarcem pe dos din temelie, măcar o zi. Rozgonyi, vezi să plece un curier după Săliștence. Las' să ne mai petrecem o lecută și în Palota. Și tu, Kanizsay, vezi de bucătari. Dar la petrecerea asta toate au să fie pe dos : Muiko are să închipuie pe regele, lacheii pe magnați, iar noi pe servitori, paharnici la masă. Înțelegi, Báthory ?

— Cum o luăm, Maiestate ; da și nu.

— E atât de simplă toată istoria : Dacă am primi femeile ca stăpâni, slugile nu ar putea să ne poruncească să ne purtăm cuviincios cu ele ; dar dacă slugile vor fi magnații, îi putem sili să fie cuviincioși. Asta-i una la mână. Și pe urmă, nici servitorii n'au să îndrăznească să treacă măsura și prin urmare n'are să poată să iasă vestea că magnații nu s'au purtat cum se cuvine. Le luăm apa dela moară, flecarilor din Buda. Iar dacă s'ar întâmpla, cu toate astea, să întindem prea mult coarda petrecerii, — totul are să se puie în cărcă servitorilor. Asta-i a doua la mână. A treia au să fie glumele și veselia poznelor care au să se nască din pricina asta.

Toți încuviințară cu neprefăcută veselie și își șoptiră în taină — pe-atunci foarte rar se întâmpla să se laude cei mai mari în față :

— Mai multă înțelepciune are acesta în unghia dela degetul mic, de câtă avem noi toți împreună în scăfârliile noastre.

— Cam când ar sosi femeile ? — întrebă Antoiu Vojkffy.

— Cam poimăine dimineață, așa trebuie să rânduim lucrurile.

— Dar pentru asta trebuie o pregătire strașnică, trebuie să îmbrăcăm servitorii în haine de gală, în catifea și în purpură.

— Așa-i, așa-i ! Trebuie să fie o strălucire ca 'n povești.

— Fără îndocială, — zise regele. Numai că în

Palota n'avem haine de gală. Și nici așa nu e bine, pentru că voi arătați a magnați chiar cum sunteți acum îmbrăcați, pe când ei n'au să fie arătoși nici în hainele voastre. Căci, oricum, este o deosebire bătaoare la ochi, un fel de prăpastie, între aristocrații din naștere și între cei de jos. Așa a lăsat Dumnezeu, cine știe de ce. Dar se vede că nici el nu ținea prea mult la asta, dacă îngăduie oricărui croitor să o astupe. Oamenii noștri trebuie neapărat să fie arătoși ca să nu se bage de seamă năsbătia. Știți doar cu toții că femeile, fie și cele mai prostuțe, au oarecare daruri firești deosebite. Să fim cu grije. Bine că mi-ai adus aminte, Voikffy. Să plece un car la Buda după haine de ceremonie. Și să i se aducă lui Muiko și-o hermină mai purtată.

CAP III Buchetul

Scriitorii, teatrele și zugravii cei vechi ne-au obișnuit cu credințe greșite despre îmbrăcămintea domnilor de odinioară. Nici nu ni-i mai putem închipui altfel decât în gală, în toate colorile papagalului, în dolmane firetuite de catifea sau de mătase grea și încinși cu spade zângănitore. Așa zău — dar nici magnații de atunci n'au pozat veșnic zugravilor, nici nu îmbrăcau zilnic mantii de încoronare; graful Tzobor sau Gara mai trecea din când în când și pe la grajduri să vadă caii și mai ieșea și la ogoare să judece semănăturile, dacă mai era și văduv, se mai rătăcia câte-odată și prin căsuțele din sat să prindă muște cu frumoasele satului, și cu astfel de prilejuri nu-și punea nici platoșa, nici cușma cu smoc de diamante, nici dolmanul de mătase. Hainele de ceremonie erau și odinioară ceva tot atât de ne la îndemână ca și în zilele noastre și nu toată lumea avea haine de gală, sau dacă avea, nu erau prea strălucite. În unele familii se 'ntâmpla ca din tată'n fiu să se ducă la Curte în acelaș crispin, care mai era și petecit în coate sau în altă parte ¹⁾.

Scriitorii și învățații noștri, cari și-au pierdut vremea cu astfel de lucruri, caută veșnic după costumele de ceremonie și în chipul acesta am ajuns să cunoaștem amănunțit portul strămoșilor pe care *nu-l purtau*, căci nimeni nu-și bate capul cu cel pe care-l purtau.

Portul de toate zilele al magnaților se deosebia de-al micilor nobili numai prin fineța postavului. Era adecă postav de Ipper, Cemelet, Fustan, Dornic sau de Fournă.

El dădea măsura stării fiecăruia. Trupul era îmbrăcat de obicei cu un pieptar albastru sau negru, cu despicătura în curmeziș, croială poloneză, cu niscai ceaprazuri. Pe vremuri o numeau „cabadion”. Mateiu însuși era îmbrăcat la fel în catifea neagră, cu pantaloni pe picior ca cei ungurești și cu cușmă.

¹⁾ Din călătoria prin Ardeal a solului suedez Paul Strassbourg.

Numai costumul de ceremonii se schimba des sub unii regi, de obicei sub înrăurirea modei străine, pe când cel de toate zilele rămânea acelaș veacuri de-arândul.

Maestrii de ceremonii nu găsiu de cuviință să se ocupe de el, las' că nici nu se putea, căci e ușor să schimbi florile din parcuri, dar iarba luncilor nesfârșite rămâne tot cum a fost.

Ce e drept, și nobilimea de rând prindea câte ceva din ale modei, adeseori fără să-i cunoască prețul. Așa de pildă, acum au început să poarte pene de barză în locul celor de struț și încă înfipte în partea dinapoi, a cușmei. E un dram de lingușire: așa purta și fericitul întru Domnul Ioan Huniade ¹⁾.

Și vorba vine, întreagă țara înota în credință și chiar și boerimea sălta dela un capăt al credinței la celalt. Mai ieri alaltăieri disprețuiau pe regele vlăstar al familiei Huniadeștilor, și încă pe față, dar decând cu întemnițarea unchiului său și de când a spart clica magnaților în cărdășie cu Frederic, i-au căzut înfricoșați la picioare. Oho, care va să zică, micul rege știe mușca? Atunci e altceva!

La curtea din Buda încolțise bizantinismul. Cu el rădări și pompa orbitoare. Toți se întreceau în a adulmea dorințele regelui ca să se furișeze în încrederea lui, născocind nenumărate pricini.

Nu-i mirare că și Dotzi și-a adus aminte de gluma regelui, să-i trimită un mic buchet de Săliștence.

De altfel era afurisit de sgârcit, nația îl și poreclise „Dotzi nesăturatul”. Pentru un câștig de un dinar ar fi fost în stare să jupoae un țăntar. Și n'ar fi lucru de nimic dacă în urma cererii Săliștencelor, ar căpăta câteva sute de iobași pe moșiile lui. În vremea aceea moșia nu era prețuită după pogoane, ci după suflete. O femeie și un bărbat în ochii proprietarului sunt două suflete, dar numai un trup, pe când pentru popi sunt două trupuri, dar un singur suflet.

Și așa, Dotzi nu mai pierdu vremea și porunci oamenilor săi să descopere unde-or ști prin vecinătăți, câteva femei fără pereche de frumoase. Doar nu-i neapărată nevoie să fie numaidecât din Săliște! Căci e limpede că nu toate Săliștencele pot fi frumoase, dar toate femeile frumoase pot fi Săliștence. *Est modus in rebus.*

De curând se pripășise în Sibiiu o văduvă cu costițele ca inul, numită Maria Schramm, Dumnezeu i-a luat bărbatul, un cizmar ca oricare altul, după două săptămâni de căsnicie. Și lui i-a mers bine că nu mai e nevoit să coasă la carâmbi de cismă, Dumnezeu să-l ierte. Și pentru Dotzi era bine că avea temeiu: O femeiușcă bălană, fermecătoare. Avea obrazul subțire, lunguiet, alb și fraged ca spuma și mai avea niște prea frumoși ochi albaștri și un trupșor de căprioară. Dotzi îi dăruia casă și trei ogoare numai s'o înduplece să locuiască în Săliște și să meargă la Buda de Rusalii, căci acolo de bună seamă va fi bine, vor purta-o pe

¹⁾ În tabloul din colecția Curții vieneze.

palme și va mai căpăta și vreun plocon dela rege.

După ce făcură rost de cea mai frumoasă bălană, Dotzi porunci jupânului Pavel Rostó, prefectului său :

— Să-i cauți și-o negruță pe sprânceană !

— Asta-i floare la ureche. N'am decât să colind bisericile românești câteva Dumineci dearândul, când se adună acolo toate codanele îmbrăcate de sărbătoare.

Bătrânul Rostó era mândru nevoe mare că-i priceput în ale femeilor și începu să bată cu adevărat calea bisericilor românești. Acolo trebuie căutate. Fiece lucru își are locul lui. În bisericuțele astea și Maica Domnului e afumată.

Și-a și pus ochii pe-o fată din Mărgineni, destul de frumoasă ca să farmece și pe regele. Codana unui păstor de capre, Vuța cu ochii ca smoala, și cu niște coade-tăciune! și totuși în bătaia luminii păreau că ar fi un fel de smalț albastru sau aripile unui corb de oțel. Fața ei smeadă, boboc de trandafir, ca mijirea miezului roșu prin pufușorul piersecilor de soiu.

Dar n'a fost lucru de șagă să facă din Vuța Sălișteancă, pentru că tatăl ei era iobag la Domnul muntean și fata era tocmită dela patruzeci de mucenici înainte la Curtea Voevodului. A trebuit să intre la tocmeală. Voevodul, pe nevăzute, a cerut trei cai de soiu în locul păstorului de capre și al fetișcanei lui. Rostó îi dete bucuroș.

Omne trium perfectum. Ar mai trebui o a treia cu părul castaniu.

Se svonia despre una... oarecare Ana Gergely din Malnaș în Trei-Scaune. Pe asta s'o momesti în buchet, dacă-ți dă mâna, jupâne Rostó. O fată'n tălpi, temeinică'n șolduri și cu un trup de grenadier la împăratul Frideric, dar cu niște piciorușe și niște mânușițe cât pesmeciorii și cu un obrăjor drăguț și fraged ca roua. Se cunoștea că-i soiu bun.

Dar ochii ei, dar cosițele ! ce păcat că le poartă sub orton, când dacă le-ar despleti, i-ar ajunge călcăele. Iar ochii — n'au fost ochi mai amăgitori decât aceia : când privea ea cu ei, băteau în verde închis, iar când îi privea altul, păreau albaștri întunecați.

Lui Paul Rostó i se urcase la cap încăpățănarea. Nu se ogoi până nu o 'nduplecă și pe Ana să plece la Buda, făgăduindu-i marea cu sarea.

În sfârșit, la o săptămână până'n Rusalii putură să se urnească la drum, cu cai împanglicați. Insuși jupânul prefect le însoți la Buda. Dotzi nici n'a dat ochii cu ele ; așa-l sfătuiseră Rostó.

— Nu le privi, Măria Ta, că să nu-mi ajute Cel de sus, de-i mai trimite vreuna la Buda. Ascultă-mă pe mine !

Și femeile se pregătiră pentru întâmplările ce le așteptau.

Maria Schramm, cu gândul veșnic la darul pe care i-l va face regele (ca'n povești : „Alege fata mea, ce-ți poftesc ochii și inima !") întrebase cu

sfială pe preotul săsesc din Sibiu, ce-i mai de preț din toate avuțiile regelui ?

— Ceeace poartă pe cap la zile mari.

Vuța n'a întrebat nimic. Ea era o biată nepricepută. Atât știa — să rădă. Ii plăcea că o duc în fața regelui, că va vedea țară multă, multe orașe și că va călători în trăsură cu cai cu clopoței, ca o fată de împărat. Și apoi va mânca numai fripturi și prăjituri cu zahăr. Ei, spuneți și dv. mai este vreo bunătate pe lume afară de astea ?

Isteața de Ana Gergely, înainte de plecare, s'a sfătuit cu tatăl său, cum să se poarte în casa împăratului, în fața lui ?

Bătrânul și șiretul „gobe”¹⁾ stete pe gânduri multă vreme și-i croi următoarea pravilă :

— Să nu mânănci neîmbiată, să nu vorbești neîntrebată și, fiindcă domnii cei mari toate le fac tocmai pe dos decum le-ar face oamenii de rând, și tu draga tatii, să faci totdeauna tocmai ce n'ai vrea, tocmai anapoda decât ai face acasă.

Și așa au plecat cu voe bună, urmate de un car încărcat cu merinde și cu o bucătăreasă. Aveau acolo un cort, conduri, căldări, rufărie; își durau popasurile afară în câmp, după bunul lor plac, mai ales lângă vreun izvor. Și dormeau cu toții sub cort. Pe atunci era încă plăcută călătoria. Sărmanul Paul Rostó, de câteori îl ispitesea gândul : „De-aș fi mai tinerel, așa cu vreo douăzeci de ani !”.

Să fim, drepti, și ele erau afurisit de închipuite. S'a încredințat și jupân Rostó că se prăpădeau cu firea așteptând, nu atât sosirea la Buda, cât cel din urmă mas de noapte, după care, când vor face ochi a doua zi, vor deschide tronul cel mare îmbrăcat în piele roșie de vișel. În el erau toate scumpeturile, de-ți luau ochii ! Costumele pe care erau să le îmbrace când aveau să intre în Buda. Erau cusute de meșteri dibaci sibieni, numai din material scump și pe alese.

A și fost o minune când s'au îmbrăcat. Ochii mărunți ai jupânului Rostó s'au rotunjit de plăcere cât cei de bufniță văzându-le. Maria Schramm a îmbrăcat o rochie lungă de *morit*²⁾, o cațaveică albăstră închisă cu copci de argint — pantofii îi erau și ei tiviiți cu astfel de copci. Părul auriu și-l împletea sub o scufiță, care-i încercuia obrazul și ajungea cu dantelele până pe umeri.

Vuța s'a încins cu cea mai frumoasă catrință de pe fața pământului, și-a strâns mijlocelul cu un pestiman de spumă. Mai adoase opincuțele cât degetarul, croite din piele roșie, cu nojițe care îi șerpuiau pe pulpe până la genunchi. Puteai să-ți pierzi mințile căutând să ghicești care-i cea mai frumoasă dintre toate.

Dar Ana Gergely ! Doamne, Maică Precistă, dar mult mai era mândră ! Era în fustă albăstră cu picățele roșii, cu opreg cu ciucuri, foșnitor, ridicat

¹⁾ Poreclă dată Săcuilor.

²⁾ Numele unui postav negru pe vremea lui Mateiu, în care era țesut și păr de cămilă.

de-o parte, mândră și ispititoare, cu cisme galbene de săltian, cum se cuvine, și pe cap cu orton de vâl.

Azi nu mai știm ce era ortonul. Frumoasele de odinioară care se mândreau cu el, sunt acum oale și ulcele, deasupra lor nu mai crește decât iarbă... adecă nu numai iarbă, căci uneori înfloresc și trandafiri și altfel de flori în mii de colori, cari împodobesc pajșiștile... Trupurile lor țărână și cenușe, dau viață ierbii și florilor, Dumnezeu singur știe ce vor mai nutri — dar femei nu vor mai fi în veci. Numai ele ar mai putea să dea viață ortonului, cu toate că el nu-i îngropat încă, ci s'a strecurat până la noi, dar numai pe capul femeilor de-a cincea mână, — unde par'că ar fi astrucat mai adânc, decât sub uitatea celor cinci veacuri. Ortonul, vorbind drept, era tot o basma, ca cele pe care le întrebuițează țărancele și meșterite, dar, la fel cu turbanul care e tot o basma, numai felul legăturii îl face turban : basmaua se făcea și ea orton numai când înfășura capul. Pe vremea lui Mateiu toate femeile purtau orton : reginele, contesele, dascălițele ca și țărancele. Numai felul legăturii pe cap era deosebit.

Ah, orton, orton ! Tu cel mai limbut dintre toate hainele. Tu intrupei toată poezia Renașterii, basma pizmașă care te îmbătați cu parfumul părului și desveliai unele taine pe care le tănuiesc pălăriile de azi. Felul cum era legat ortonul avea totdeauna un înțeles, înafară de vârstă și de starea sufletească, pentru că vârsta și simțirea o dă de gol și îmbrăcăminte de azi.

Matroanele își aveau moda lor de legat ortonul (cele două colțuri le atârnavă în față) ca și văduvele nemângâiate (își înfășurau gâtul cu capetele lui), altfel și-l legau fetițele svăpăiate (nodul pe conciu cu capetele pe spate). Dacă ortonul era lăsat pe frunte, vestea un lucru (lipsește-te, nu pot fi văzută), dacă fruntea era lăsată liberă, spunea că vrea să placă, dacă aluneca și scăpa la vedere câteva șuvițe, însemna : „sunt aici, mă topesc”. Urma apoi limbajul colorilor : orton roșu, orton galben, orton alb ; dacă era tivit cu dantelă, însemna văduvă cu zestre. Starea averii era arătată prin stofă : pânză, tafta sau mătase, cea din urmă era numai pentru femeile magnaților, care la serbări mai puneau peste orton sau basma și o pălărie.

Dar de data asta ar fi putut să nu se mai gătească atâta. La poarta bătrânei cetăți (Buda era de pe atunci bătrână !) lăncerii de pază le tăiară calea :

— Ce vânt v'aduce pe la noi, bunelor și prea frumoaselor femei ?

În locul lor răspunse jupânul Rostó :

— Mergem la regele.

— Regele nu-i acasă.

— Dar unde-i ?

— La Varpalota, dar nu-i voie să-l căutați acolo.

Jupânul Rostó se scărpină la ceafă și mormăi cam așa ceva, că regele trebuie să fie totdeauna în Buda, întocmai cum șade cana de apă, care astâm-

pără setea, în acelaș loc în veci : pe scândurica din tindă.

— Na-ți-o drace ! Ce-i de făcut, puiculițelor ?

În jurul lor se strânsese lumea ca la bălci ; pe aici e plină strada de gură-cască de aștia. Se opriră câțiva cavaleri chipeși : miere să fie, că muște vin.

Unii încercară să lege vorbă : da' obraznici mai sunt domni aceștia dela oraș !

— Ce-ai adus, unchiașule ?

— Asta aș spune-o numai regelui — răspundea jupânul Rostó, potrivindu-și dolmanul, destul de rău că nu-i acasă.

— I-acasă locțiitorul lui, Palatinul.

Jupânul Rostó își mormăi pentru sine.

— „Că bine zice ! Mă duc la Palatinul. De n'o folosi — nici pagubă n'o fi !”

N'a fost tocmai floare la ureche să răzbească până la Palatin. Un domn atât de mare ca Prea

În locul lor răspunse jupânul Rostó : Mergem la regele !

Luminăția Sa Mihail Országh ! Trecuse un ceas cu vârf, până le-a deschis portarul ușa să intre.

Bătrânul Palatin, gârbovit, cu părul cărunț și cu barba albă, incremeni când văzu cele trei frumuseți, par'că i-ar fi stat înaintea ispita celor trei grații.

Jupânul Rostó începu să scârție o orație latinească, dar se bălbâi pe nerăsuflăte la al treilea cuvânt.

— Nu te mai chinui în zadar — îl întrerupse Palatinul întorcându-se cu bunătate către ele. Ce fel de delegație sunteți ?

— Nu sunt în delegație, Excelență, sunt modele.

— Mode-e-le ? se cruci Palatinul. D-ta ești în toate mințile ? Nu înțeleg.

Jupânul Rostó îl lămuri, încurcându-se și poticnindu-se pe cât îi sta în putere, asupra întregii pricini dela început până la sfârșit, că el e logofătul

contelui de Sibiu și fiindcă regele a cerut un buchet din femeile dela Săliște, iată Măria sa Contele îi trimite femeile aici anexate spre dovadă că sunt frumușele, etc., etc. Dar, fiindcă Maiestatea Sa Regele nu-i în Buda, s'au înfățișat la substitutul regelui.

Palatinul zâmbi. Tradiția mai spune că ar fi ciupit pe Vuța de bărbie și-ar fi răspuns, răsucindu-și cărunteța mustăților, precum urmează :

— Vai, dragul meu, e prea adevărat că sunt locțiitorul regelui, dar nu-l pot înlocui în toate împrejurările. Și mi se pare că și aceasta-i una din acele împrejurări...

— În cazul acesta, ce sfat ne dați, Excelență?

— Să așteptați pân'o veni regele.

Judecați acum, dacă puteau face altfel.

Jupânul Rostó văzu deocamdată de un sălaș, cunoscând viața din Buda, căci în tinerețe fusese valet aici la Andrei Baumkirchner, acum conte de Pojon. Iși aduse aminte unde erau cele două hanuri : „Veverița” și „Bivolul negru”. Hanurile se sfredeleau cu privirea ca lupii, pe locul unde-i acum Ministerul de finanțe — ba și un colț din curtea bisericii lui Mateiu era tot al „Veveriței”.

Ajungând acolo, se opriră nehotărâți în fața celor două case gemene.

În preajma „Bivolului negru” forfotiau mușteriii. Pe geamurile date de perete se revărsa un murmur nesfârșit și-apăreau nenumărate fețe omenești; „Veverița” par'că era cuprinsă de liniștea morții (deși numai adineauri au răsunit clopotele de amiază în clopotnița dela biserica Maica Domnului), par'că ar fi fost sugrumată de greu blestem. Nici nu se putea să aibă mușterii, căci cârciumarul în persoană ședea afară pe-o bancă și cânta cu cetera.

— Unde să găzduim, puicuțelor?

— E mai frumoasă „Veverița” decât „Bivolul” zise Ana Gergely care se uita la veverița de deasupra ușii.

— Hm — mormăi Rostó — dar bivolul e mai tare.

— La „Veverița” e mai liniștit — crezu sfiicioasa Maria Schramm.

— Da, răspuse Jupânul Rostó, dar la „Bivol” de bună seamă se măsoară vin mai bun, căci altfel nu s'ar înghesui toată lumea acolo.

— Doamne sfinte ! Ce muzică frumoasă ! se minună Vuța, alintata lui Rostó. Hai Jupâne, să intrăm aici !

De data aceasta Rostó nu se mai putu împotrivi și intrară la „Veverița”, ceea ce miră peste măsură pe cârciumar, care-i întrebă curios :

— Ce doriți ?

— Mâncare și găzduire — răspuse Jupânul Rostó — iar pentru cai grajd și nutreț. Ne dați ori nu ne dați ?

Când auzi așa ceva, cârciumarul își scoase șapca și strigă înăuntru :

— Mamă, mamă ! Avem mușterii, apoi întor-

cându-se către noii veniți : — Indată, după cum vi-i pofta inimii, poftiți înăuntru !

La strigătul cârciumarului se arată o babă, tipăind, cu o scufiță de giulgiu scrobît târându-și târlicii, cu o legătură de chei zdrângănitore înfiptă la brâu. Se vedea că nu crede vorbelor și a venit în carne și oase să vadă minunea cu mușterii la „Veverița”.

— Oh, da, suflețelul maichii... într'adevăr... Vai suflețelule, suflețelule (privi drept la minunații oaspeți) și locul de ședere vi-l suflu de praf, dacă ne faceți atâta cinste. Am niște găște și niște pui, par'că ar fi urși !

Și se întoarse în călcăie ca prâsnelui. Vreo doi servitori începură să miște și ei și într'un sfert de ceas se porni o sfârâială, că toți câinii Sângeorgeștilor și-ai lui Gara se strânseseră sub fereastra bucătăriei ispitii de mirosul bun al mâncărilor.

CAP IV

Concurența între „Veverița” și „Bivol”

Ospătăriile nu prea aveau rost în lumea asta veche, când fiecare casă își deschidea ușile pentru oaspeți, chiar și în Buda, cu toate că acolo se pripășiseră mulți nemți. Cârciumile nici nu erau atât pentru streini cât pentru localnici, căci ce-ar fi putut face acasă plictisiți, de pildă, când n'aveau musafiri ? Câte un chef și burlăcia, fie și numai de un ceas două, erau bine venite și în bezna veacurilor acestora...

Și apoi, târgoveții de atunci erau oameni la toartă, nu prea aduceau cu cei de azi. Nu-și mâncaseră încă pâinea vredniciei, din care s'au înfruptat multă vreme. Era încă vie în amintiri și în tradiții faimoasa revoluție, când cetățenii din Buda, sub conducerea preotului Ludovic detronaseră sârbătorește pe Papa din Scaunul Sfântului Petru ¹⁾.

Ce-i dreptul, papa nu s'a plecat acestei hotărâri, dar asta era altă treabă și târgoveții din Buda nu-s de vină dacă papa-i un încăpățânat ; ei se aleg totuși cu slava.

Și s'au și bucurat de ea. Și știut e că isprăvile de seamă ale strămoșilor nu se pot slăvi decât cu un strop de vinișor într'un loc neutru, unde să mai poți scoate frâul vorbelor. Cu un cuvânt, cârciumile erau pentru orășeni o sculă de preț.

Dar pentru întreg orașul ar fi fost de ajuns una. Două nu biruiau. Urmarea a fost că între „Veverița” și „Bivolul negru” s'a iscat o concurență îndrăcită, am putea zice, un războiu neogoit. Deocamdată, „Bivolul negru” se văzu deasupra, și încă cum ! Cârciumarul de aici era Wolfgang „cel cu trei ochi”, care căscase și el gura când au decapitat pe Ladislau Huniade și, când a isbit călăul a patra

¹⁾ Vezi : Salamon Ferencz, Istoria Budapestei.

oară cu paloșul, s'a repezit la el și-așa i-a cârpit o palmă că i-a sărit un ochiu. De atunci a ajuns popular în Buda și gura lumii i-a adăogat ca o poreclă, pe lângă cei doi ochi ai lui, și ochiul sărit al călăului, zicându-i Wolfgang „cel cu trei ochi”.

Isprava aceasta i-a adus lui Wolfgang bogății ca'n basme. Târgoveților le-a intrat în cap „Bivolul negru” și l-au făcut de modă, se'nțelege în paguba „Veveriței”, al cărei prag a înțelenit și a cărei ogradă a fost năpădită de bălării.

Cârciumarul dela „Veveriță”, tânărul Ion Koriak, căruia înainte îi merseseră destul de bine treburile, a încercat în fel și chip să nu se dea bătut. Incărea tețgheaua cu vin mai bun, fierbea mână-carea mai gustoasă, ce folos! Intreg orașul rămânea și mai departe îndrăgostit de „Bivolul negru”.

A mai scăzut din prețuri. Și mai rău: dovedea că „Bivolul” era mai de soi.

A încercat și altele, a fost și la Kulifintyó, sihas-trul bisin, bătrân de un veac, cu barba până mai jos de genunchi, după cum îl pomenesc cronicile și care obișnuia să povățuiască cu înțelepciune voe-vozii, conții în fel de fel de necazuri și neplăceri. Las'că trăia și se îngrășase în mânăstirea lui ca un paianjen.

Dupăce s'a rugat zădarnic lui Dumnezeu, Koriak făcu apel la Kulifintyó, plecând în hagiălăc la Bisini.

Plângându-se de scăpătarea „Veveriții” și de munca lui în deșert, a grăit:

— Spune-mi, taică, cum să'ncep, ce să fac și cum să înduplec lumea să dea pela hanul meu?

Kulifintyó cel de-o sută de ani și-a netezit barba vestită peste mări și țări și i-a răspuns:

— Tu să nu vorbești nimic, fiule: cu cine ai și vorbi? Dar fă să vorbească mielul cu calul. M'ai înțeles? Căci mai mult nu-ți mai spun o vorbă!

Nu i-a mai spus — dar nici Koriak n'a înțeles nimic. Despre ce cal și despre ce fel de miel e vorba? Căci el i-a adus ce-i dreptul lui Kulifintyó trei miei, pentru povață — dar de cal n'a fost nici vorbă. Poate că Kulifintyó înțelege să-l poarte pe el în căpăstru. Dar și așa, ar fi o prostie, pentru că el i-a dat mieii, și ce-a încăput odată pe mâna călugărilor, nu mai scapă cât e veacul, necum să mai poți și sta de vorbă.

Să-i vină nebuneală lui Koriak în drum către casă, rumegând ghicitoarea aceasta, dar acasă i-o deslegă mamă-sa:

— Hm, dragu' mamii, e vorba de muzică. Atunci vorbește calul cu mielul, când tragi cu arcușul pe vioară.

Hotărît, așa trebuie să fie. Călugărul s'a gândit la muzică, pentru că arcușul e din păr de cal și strunele vioarei sunt din mațe de miel. Deci e nevoie de muzică, nesmintit.

Tânărul cârciumar dela „Veveriță” plecă în goană după lăutari, cari să-i cânte în fiecare după amiază.

Dar prin aceasta s'a făcut aveau de răs, căci cu

toată muzica, nu i-a trecut nimeni pragul. Cei șase țigani oacheși cântau pereților și-i ascultau doar greerii, cari se pricepeau și ei la muzică.

Intr'adevăr, era înspăimântător noaptea, când cineva, auzind muzica, privea pe geam și vedea că vine dintr'o odaie mare și goală, făcută de șase țigani în sudoarea feții. Câte un superstițios fugea îngrozit, ba îl mai urmăreau și vedenii.

— Stafiiile au bal la „Veverița”, le cântă șase țigani și ele, stafiiile, în cearceafuri albe, frământă ciardașul și mărunțica de le trosnesc oasele.

Prin oraș se șopteau amănunte înfiorătoare. Se zicea că aristocrația moartă își ține acolo balurile, că între alții dansează înăuntru, ținându-și capul la subțioară, și Ladislau Huniade cu Maria Gara... O stafie deșirată sare câteodată la el, îi smulge capul dela subțioară și joacă mingea cu el ca vreme de un ceas. Aceasta e fie iertatul Voevod sârb Brancovici, care e pedepsit astfel după moarte, pentru scrisoarea aceea... Se mai zicea că răposata jupâneasa lui Szapolyai în fiecare noapte vine la bal călare pe-o capră... Dar toate acestea le poate vedea numai cel ce s'a născut în ziua Sfântului Luca, în clipa când răsare luceafărul; alți muritori nu pot vedea nimic altceva decât pe cei șase lăutari din lumea cealaltă.

Pe deoparte zvonurile despre stafii, pe de alta cheltuelile, l-au silit pe Koriak să lase baltă și aceea din urmă încercare — din care s'a ales și el cu un câștig: de urit a'nvățat să cânte din vioară.

A dat deci drumul lăutarilor și azi după masă se frământa cu gândul că ar fi bine să se apuce de alte treburi și-și înmormânta amărăciunea și gândurile negre într'o melodie tristă, când tocmai sosiră bătrânul Rostó și Săliștencele lui.

Le dete cele mai frumoase odăi, le puse masa, își mai făcu de lucru prin bucătărie, când auzi niște ciocănituri aprige în restaurant. Se repezi acolo, poate că a răsturnat ceva căinele, când colo, Doamne sfinte! ce-i văzură ochii: Doi ofițeri dela Curte băteau cu inelele grele în masă și strigau: „Hei! Cârciumare! cârciumare!” Și le zurăiau pintenii și le sdrângăneau săbiile, de-ți creștea inima.

— Ce doriți? — îi întrebă sârmanul Koriak speriat; credea că-l duc la închisoare.

— Vin de cel mai strașnic, unu, doi, trei!

Aduse vinul și se ștersă la ochi de mirare — din cei doi ofițeri s'au făcut vreo opt.

Și ceilalți cer vin. Cei doi de mai înainte încep să-l descoasă.

— E adevărat c'au găzduit aici Săliștencele?

— Nu le știu de unde sunt, dar acum picară trei cu un domn bătrân — răspunse el nu fără oarecare mândrie.

— Sunt frumoase rău?

— Cu voia d-voastre, nu le-am prea privit.

— Ciudat om ne mai ești și d-ta, Koriak. Ele sunt, fără 'ndoială. Dar unde se găesc și ce fac?

— Au cerut să mânănce.

— Vin aici să mănânce ?

— Da, aici.

Arătă spre o masă pusă, pe care tremurau trei garoafe într'un borcânaș cu gâțul subțire ca de pelican. Șiret Koriak, știe el ce se cuvine.

În timpul cât vorbea cu ofițerii, ușa se deschidea scârțâind neîncetat din balamale și mușterii curgeau gărlă, câte un pâlț de magnați, câțiva târgoveți, aprozi gălăgioși dela Curte, proprietari în vârstă butucănoși cu trei rânduri de bărbii, din Taban. Între ei nu erau rari nici clienții vechi ai „Bivolului negru”. Ce minune a lui Dumnezeu va mai fi și asta ?

Koriak s'a speriat și el. Ce s'a întâmplat cu hanul lui ? Asta nu se poate să fie voia Domnului ; la mijloc aici e codița dracului. Dacă s'ar fi frânt în zece părți și tot n'ar fi prididit cu căratul vinului. Las' că toți ar fi voit să vorbească cu el și îl chemau în douăzeci de părți de-odată :

— O'trebare numai, Koriak. Aici, aici ! Ești surd ori ce naiba ? !

Și toți îl descoseau despre oaspeții nou sosiți, șoptind lihniți de curioși, tot mai nerăbdători.

Aha ! Incepu să 'nțeleagă. Țărăncuțele îi aduceau roiu acestă de mușterii .

— Vi-i-ne-e ! Numai decât ! striga și apărea când aici când colo, cobora cu damigeana cea mare în beciu, tropăind îndesat pe scară. O slugă bătrână fu chemată să servească mușterii, cealaltă fu trimisă în grabă în Ulița Olarilor, la frate-său cel mare, care era măcelar acolo, să vină numai decât cu toți ai casei să-i ajute, că au năpădit mușterii asupra „Veveriței”.

Când intrară Săliștencele la masă. atât erau de pline toate ungherele sălii, încât deabea a rămas loc să poată trece bătrâna lui Koriak cu farfuriile de pe care sfârâiau în slavă aromele mâncărilor rumenite.

Și mușterii soseau neconținut. Uite, chiar acum intră o duzină de magnați care venea dela vânătoare de ereți. Între ei sunt și Înălțimile Lor Conții Losonczy și Dragffy, cu cornul de vânătoare la șold.

Păi da ! Doar vestea c'au sosit Săliștencele, buchetul cerut de rege, și că au tras în gazdă la „Veveriță”, s'a răspândit ca fulgerul în întreg orașul. Într'o clipă s'a urnit întreagă Buda. Negreșit trebuie să le vadă și cei cu sufletul la gură.

Când nu mai fu loc înăuntru, fură fericiți ceice apucară câteun locșor afară în ogradă sau în fața casei. Dar toate au un sfârșit. De la o vreme nu se mai căpăta loc nici afară. Căci era o după amiază ca aceea, călduță, și nici izvorul vinului nu secase încă în pivnița lui Koriak, dar căraseră toate scaunele, mesele de prin vecini și tot n'ajungeau.

Lui Koriak îi creștea inima, îi strălucea fața de bucurie, de izbândă, și-și întorcea ochii recunoscători către Săliștence. Doamne sfinte, frumoase mai sunt ! Mai ales micuța aceea oacheșe, care râde neîncetat. Zâmbetul ei întunecă și razele soarelui.

Și băbușca lui Koriak se 'nvârtea titirez printre mușterii, dar femeea tot femeel' din furnicarul acesta de clienți ea n'a înțeles și nu s'a bucurat, ca fiu-său, de un început de noroc, ci a găsit că e numai un bun prilej ca să dea înapoi tot calvarul umilirilor pe care l-a îndurat atâția ani și numai decât își trimise sluga Verona la cărciumăreasa dela „Bivolul Negru” :

— Coniță, gazda mea vă dorește toate cele bune și vă roagă să faceți bine să-i împrumutați scaunele și mesele goale, căci ale noastre nu mai încap mușterii .

Deși „conița” dela „Bivolul Negru” se apropia de 60 de primăveri, când auzi de ce-i vorba, nu mai zăbovi și se repezi la măturoiul din colț să-i croiască solului câteva, și-ar fi făcut-o dacă grăsunul de Wolfgang „cel cu trei ochi” nu s'ar fi făcut ca racul auzind de ce-i vorba și nu s'ar fi rostogolit sub masă urlând : „Obrăznicia asta mi-o plătește el Koriak” .

— Vai ! — țipă din inimă conița dela „Bivolul Negru” și scăpă mătura, — vai ! a murit ! Apă ! Apă !

S'a prăbușit peste bărbatu-său, i-a luat capul între mâini, bunul Verona s'a cărat după apă și s'au apucat să-l stropească, dar Domnia-Sa și-a venit în fire abia după ce-a sosit Costa Costantin, „firurgul” din Buda, care i-a luat sânge numaidecât, căci îl cam lovise damblaua pe Wolfgang „cel cu trei ochi” .

Verona trecu acasă îngândurat și scăpără până s'o spună gazdelor :

— Peste drum s'au cam ars fripturile, pe „Bivolul Negru” l-au cam adiat ielele.

S'au cam speriat Koriaceștii : „asta are să facă sânge rău în public” . S'a întâmplat însă altfel. Când au aflat și mușterii cele petrecute, părerea tuturora a fost : „Așa-i trebuie hapsânului. Uite, bieții Koriaceștii odată au și ei mușterii și el se înfurie de moarte, deși acesta a răbdat creștinește vitregia sorții. Și ce mai vin ca lacrima, și ce mai lăcaș, știe sfântul de ce, dar parcă-i mai atrăgător” . Cu o vorbă, damblaua a mânat apa mai ales la moara lui Koriak. Așa-i norocul, când începe să se țină de capul cuiva și din greșelile oblăduiului știe să-i împletească cunună.

Săliștencele au plecat mai către seară cu jupânul Rostó să mai vadă orașul și mai ales prăvăliile și bazarurile, unde își vindeau mărfurile sclipitoare cămătarii elvețieni, tejghetarii greci; mușterii însă nu mai conțeau cu sositul la „Veveriță”, căci tot acolo se vor întoarce Săliștencele la cină. Până seara târziu nu s'a mai liniștit mulțimea — mișunau împrejurimile. La cină, magnați mari, cari până atunci nici nu mai călcaseră în restaurant se grăbiră să lege cunoștința cu jupânul Rostó, ca prin el să poată prinde vorbă și cu vestitele femei. Fără îndoială, mâine-poimâine va avea trecere acela, căruia îi va ieși faima că „ieri s'a ținut după fustele Săliștențelor, ștregarul” .

Ce să-i faci! Moda! Ea este marele resort. Dumnezeuul trântorilor. Dumnezeu în veci. Atotstăpânitoare sub Jupiter, sub Zeus, sub Jehova. Și nici Dumnezeuul creștinilor nu e numai în trei fețe — a patra e moda.

Deși Săliștencele ostenite s'au retras pela ceasul zece să se odihnească, mulțimea a rămas să-și mai petreacă până la miezul nopții și în zori, când s'a mai liniștit casa și hangioaica cu mâinile tremurătoare scotea pe masă farfuriile cu încasările zilei — aur lamură — grăi către fiul său :

— Știi tu, Ioane, cine ne-a adus ziua de azi ?

— Săliștencele.

— Vioara ta — îl îndreptă băbușca, — știi, vorba pustnicului.

— Cum, cum, mamă ?

— Am vorbit cu ele, când le-am așternut să se culce. Cele două mari, sunt văduve. Ia n' spune, ai mai văzut tu vreodată așa frumuseți ? Dacăș fi eu bărbat, Ioane... Dar ce vream să-ți spun?!... Da, că a treia-i româncă. Noroc că suntem orădani și știm românește ; am vorbit cu ea. Strașnică fată ! Și ce se vede pe ea și ce nu se vede.

Mă n'țelegi ? Te înroșești ? Uită-te în ochii mei ! Ionică. Ție-ți place fetișcana. Dar ce vreau să-ți spun... da, cum vorbeam de una, de alta, am aflat și cum au ajuns ele aici și nu dincolo, la „Bivol”. Spunea că unchișul care le-a adus să le înfățișeze regelui, voia să le ducă la „Bivol”, dar Vuța — c' așa o cheamă — a auzit cetera ta și vrăjită l-a rugat să găzduiască aici. Vezi, tot e bine când vorbește mielul cu calul. Dar am uitat ce vream să-ți spun. Da... știu ! Imi stă pe sfârșul limbii să-ți spun că de data asta să vorbească și calul cu mielul. Fetița ne-ar aduce noroc, dă-i zor. Dumnezeu însuși i-a îndreptat pașii la noi. Imi spune ceva că nu trebuie s'o scăpăm din mână. Ce-i dreptul, e o țarancă de rând, dar rang încoace, rang încolo, e mai frumoasă decât o domniță ; de-aș fi eu în pielea ta n'aș mai lăsa-o să plece și m'aș însura cu ea. Ce era să-ți spun ? Am aflat dela ea că n'ar fi tocmai străină cu inima față de tine.

— Nu mai spune ! — oftă Koriak cu ochii scânțietori.

Și-așa s'a făcut că a doua zi dimineața Koriak oferi văduvelor câte-un trandafir, iar Chivuței doi unul alb și unul roșu.

Cele două femeiuști se priviră, își strânseră gurița pungă a batjocură, parcă ar fi zis : — „Uite și netotul ăsta, gâsește că-i mai frumoasă fata, decât noi”.

Jupânul Rostó îl certă, mai glumind, mai cu dinadinsul :

— Ia n' ascultă, cârciumare, cum îndrăznești să faci deosebire între fetițele mele. Dreptul acesta i se cuvine numai regelui.

Koriak răspunse românește spre marea mirare a tuturor, dar mai ales a Vuței :

— Regele va judeca numai din ochi ; eu acum văd și cu inima.

Vuța se înroși ca para focului și își aplecă ochii rușinată.

— Ce sporovăești, netrebnicule ? — isbucni prefectul tot românește.

— Spun, Măria Ta, — și glasu-i deveni sărbătoresc — că dacă femeile merg la Maiestatea Sa să ceară bărbați — sunt prezent și eu. Dă-mi fetișcana de soție !

Vuța sări de pe scaun, vru s'o tulsească, dar se întoarse în prag și poate că i-ai fi auzit ticăitul inimii, dacă n'ar fi făcut Jupânul Rostó atâta gălăgie :

— Doar nu's nebun ! Auzi d-ta 'ndrăzneală ! Ce ești turbat ? Să-mi prăpădesc buchetul strâns cu atâta osteneală !

Se lovi cu palma peste gură, aducându-și aminte că nu vorbi tocmai cuminte ; doar nu-i iertat să se

Koriak oferi văduvelor câte-un trandafir, iar Chivuței doi

dea pe față că Săliștencele-s adunate.

— De altfel — adăogă el liniștindu-se — n'am venit să ne mărităm, adică e vorba de ele. Noi am venit să *ducem* bărbați de aci, nu să *aducem* femei. Nici fata nu te vrea. Cel puțin acum nu ! Mai întâi de toate, trebuie să ajungem în fața regelui. Și-apoi, las că ne dă el, regele, flăcăi unul și unul. Așa-i, ciocârliu ?

Căuta din ochi pe Vuța.

— Hai spune și tu ceva, bujorelule ! Spune-i că nu ți-e drag !

Dar „bujorelul”, cu sinceritate nevinovată de copil, se apropie ispititoare legănându-și mijlocelul și-și îngroapă mânușițele în palmele lui Koriak închizându-și ochii, parcă i s'ar fi topit fără veste.

— Imi placî — zise ea cu inimă — am să-ți fiu soție, cârciumăreasă.

— Tii !... Mii de draci ! se înfurie Jupânul Rostó și s'ar fi iscat o păruială în lege dacă în clipa aceea n'ar fi crăpat ușa sluga Verona, trâmbițând vesel :

— Un curier dela regele !

Se vedea tocmai pe geamul deschis cum crainicul descăleca de pe calul numai spume de goană, și întreba zorit de Săliștence.

— Prezent ! — tună bătrânul prefect și-și scoase capul zbârlit pe fereastră.

— D-ta nu ești femeie ! îl luă peste picior curierul.

— Și femeile sunt aici ! Eu le-am adus. Ce ne poruncește Maiestatea Sa ?

— Ca mâine, a doua zi de Rusalii, către amiazi să vă înfățișați Maiestății Sale, în Varpalota.

Porunca regelui bucură grozav pe Rostó : Oho ! Adică regele a și aflat că suntem aici. Ne poștește el însuși. Semn bun, fetițelor, foarte bun. Ne do-rește ! Sfinte Haralampie (își plesni vesel degetele) asta 'nseamnă ceva. În zori plecăm, căci ne poștește către amiazi, poate ne oprește și la masă.

Înainte ochilor începură să-i joace închipuiri nedesluite, își închipui amănuntele primirii și-apoi ca un copil își mătură iarăși castelele de cuburi colorate, ca să le făurească din nou. Aceasta îi înveselia sufletul, care într'atâta se obișnuise cu minunata întâmplare încât ajunsese să se creadă însuși Sălișteancă.

Dar bucuria născu și un dram de supărare. Dragostea dintre Vuța și cărciumar creștea ca cireșul minunat din povești, care într'o noapte a răsărit, a crescut, a 'nmușurit și-a 'nceput să 'nflorească.

Koriak nu s'a mulțumit că și astăzi i s'a umplut cărciuma cu puzderie de mușterii (trei vecine trebuiau să ajute la bucătărie), s'a mai dus odată, după amiazi, în odăile oaspeților, de data aceasta cu maică-sa, și-a pețit din nou pe Vuța.

— Nu ți-o pot da ! — se burzului bătrânul. — Nici prin gând să nu-ți treacă !

— Dar eu vreau să mă duc după el și am să mă duc ! — răspunse fata în necaz.

— Taci, broscuțo ! Tu ești iobăgița lui Dotzi și numai lui i se cuvine să-ți hotărască soarta. Și-acum mergi doar la regele și numai Cel de Sus știe ce vă așteaptă.

— Nu merg la regele — se 'ncăpățână ea. Uite așa, nu vreau să merg !

Și bătu din picioare ca un mânz răsfățat.

— Hm, aș vrea să văd ! — se răsti prefectul ridicându-și pumnii.

— Poate să mă 'ncătușezi, Măria Ta, așa mi-duce, altfel nu ! Să mă duceți în fiare înaintea regelui, să-i spun eu lui, „celui drept”, pentruce vă purtați așa cu mine.

Până aici îi ținu curajul, dar acu i se frânse îndârjirea și începu să plângă.

Bătrânul Rostó era bun la inimă. Bodoșani el câtva timp, dar apoi începu să-i netezească părul ca pana corbului și-o rugă, o molcomi cu binșorul :

— Nu fii urcicioasă... haide, nu mai plânge, sufletelele, că te faci urită, ți se 'nroșesc ochii. Fii cuminte, Vuțișoară ! Măine pe vremea asta, nu-mi pasă, poți să-ți plângi aleanul cum te taie capul. Dar acum... acum nu se poate. Prostuță mititică, cum să te pun eu în cătuși ! Cum îți poate trece prin cap așa ceva !? Să-ți strâng eu în cătușе piciorușele ! Aș fi bun de spânzurat la repezeală.

Dar zădarnice fură toate încercările de împă-

ciuire, toate făgăduelile ; fetița nu se dădu bătută, nici nu mănca, nici nu bău, ci plânse 'nainte de zor. Pe la vecernie, îi veni în gând lui Rostó și induplecă pe-un neguțător de mărunțișuri să-și deschidă dugheana, îi cumpără Vuței tot felul de panglicuțe și dantele, dar ei îi trebuia numai Koriak și trântia bosumflată toate fleacurile cumpărate.

Prefectul își frângea mâinile de deznădejde, nema știind ce să-i facă. Cunoștea el încăpăținarea sângelui românesc. Va fi zaiafet, tărăboiu și mai mare rușinea, ba se mai temea că se va împotrivi și Koriak.

În sfârșit, după mari lupte sufletești găsi că-i mai cuminte — necessitas frangit legem — să 'mpace și capra și varza. Făgădui sărbătorește lui Koriak că-i va da fata, dacă ea se va duce la regele fără nici o împotrivire și dacă și-acolo se poartă bine.

— Iți dai d-ta cuvântul — îl întrebă Koriak cu gravitate — că mi-o aduci iarăși ?

— Bine — hărăi Rostó, întinzându-i mâna.

— Așa cum ai dus-o ?

Rostó își retrase mâna :

— Așa cum voiți căpăta-o.

De data aceasta Koriak se grăbi să-și retragă mâna, râse batjocoritor și scrâșni din dinți.

— Ce-o mai rămâne din ea, nu-i așa ?

Prefectul dete din umeri.

— Hm, cine-i poruncește regelui ?!

Și se aprinseră la ceartă, încât jupânul Rostó se repezi să-l dea afară din odăe pe Koriak, Koriak vrea să-l curețe pe Rostó din han, unul amenința că se va plânge Palatinului, celălalt (Ion Koriak) că se va duce la Elisabeta Szilágyi, care împiedecă la timp toate nelegiuirile astea. Așa că numai către miezul nopții, când s'au împrăștiat mușteriii, legară pace trainică, mijlocită de bătrâna, (căci părțile înfuriate nu-și mai vorbeau) în următoarele puncte :

Vuța va merge și ea la regele cu celelalte două „Săliștence” (doar regele e om de ispravă, nu are gânduri ascunse).

Dar le va însoți și Koriak ca vizitiu (căci Koriak e inimos și va putea împiedeca răul).

Și-așa plecă în zori vestita căruța a lui Dotzi către Veszprém. Koriak ședea pe capră în livreaua lui Dotzi și zoria caii din sfârșul biciului.

Femeile ațipiseră moleșite. Numai la căte-un hop se deschideau când ochii cei negri, când cei albaștri, dar de trezit abia atunci se treziră deplin când începură și razele soarelui a dogori, gădilindu-le obrăjii.

— Cucurigu ! — le strigă în ureche jupânul Rostó vesel. Sus, porumbițelor, și tu, pușorul !

Se treziră zâmbind și-și alungară somnul frecându-se la ochi : „Hâși ! zână a somnului, du-te 'n păduri !”

Ce codru minunat întunecă zarea 'ndepărtată ! Le lămuri jupânul Rostó : acolo-i Bakony-ul, unde s'au pripășit haiducii cei vestiți.

În partea cealaltă, departe, departe, până unde de-abea străbate ochiul, se revârsa peste lunci o

mătase albastră. Rostó zise : Acolo-i Balatonul, unde locuiesc zânele apelor.

Dar și ținuturile prin care treceau, erau frumoase. Mănară lângă un sătuc deșirat pe malurile unei gârle sclipitoare, îngrădită în stufiș de sălcii. De jur împrejur lunci cu mesteceni albi. În clopotnița satului începu dangătul clopotelor. Uite, aici toacă de liturghie.

— Dar e numai prima toacă, — le învioră Koriak, întorcându-se pe capră (era un vizitiu chipeș strâns în dolmanul cu fireturi și cu pălăria cu pană de struț).

În gârla care se pierdea ca să se ivească iarăși, se scaldau niște băețași, se stropeau; hănișoarele, fustele, pălăriuțele și pieptărașele lor cu ținte erau strânse în legăturici la poalele tufelor. Mamele îi așteptau la mal, certându-i: „Ieșiți odată din apă că răciți“. — Unul a și sărit pe țarm și se îmbrăca.

— Hm, rupse tăcerea Vuța — isteăță trebuie să mai fie femeia aceea!

— Pentruce, fetița tatii? se amestecă Rostó.

— Că știe să-i îmbrace pe toți în hainele lor. Numi intră 'n cap, de pe ce-i cunoaște cari sunt băeți și cari fetițe?

Toți râseră, ba și vizitiul își întoarse capul și zâmbi dulce. Jupânul Rostó strigă clătănând din cap:

— Ce prostuță ești, Doamne, ce prostuță, și totuși vrei să te măriți cu sila. Naiba o mai înțelege neamul femeesc, dar eu unul nu!

COLOMAN MIKSZATH

din ungurește de Avram P. Todor

(urmează)

Desene de Demian

